

Οί Θεομητορικές Έορτές

Ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου

Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος ἦταν ὀλοκληρωμένος ἄνθρωπος πού κληρονόμησε τήν θνητότητα, τήν φθαρτότητα καί τήν παθητότητα, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι προῆλθαν ἀπό τόν προπάτορα Ἀδάμ, ἀλλά αὐτό τό λεγόμενο προπατορικό ἀμάρτημα θεραπεύθηκε τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅταν ἔλαβε τό Ἅγιον Πνεῦμα πού τήν καθάρισε, καί μέ τήν ἐνέργειά Του συνέλαβε στήν κοιλία της τόν Υἱό καί Λόγο τοῦ Θεοῦ.

Ὅμως, παρά τό ὅτι ἔγινε Μητέρα τοῦ Χριστοῦ καί ἔδωσε τήν σάρκα στόν Χριστό γιά νά ἐνανθρωπήσει, ἐν τούτοις ἦταν ὑποκείμενη στόν θάνατο, καί γι' αὐτό ἦλθε ἡ στιγμή πού καί Ἐκεῖνη ὡς ἄνθρωπος πέθανε, δηλαδή χωρίσθηκε ἡ ψυχή ἀπό τό σῶμα.

Αὐτό ἐορτάζεται ἀπό τήν Ἐκκλησία μέ τήν ἐορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὁ θάνατος λέγεται κοίμηση καί μάλιστα ἐνδοξη κοίμηση, καί συγχρόνως προστίθεται καί ἡ εἰς οὐρανοῦς μετάστασή της.

Αὐτά θά ἀναλυθοῦν στήν συνέχεια.

1. Ἡ ἱστορική ἐξέλιξη τῆς ἐορτῆς

Ἡ ἐορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἶναι ἡ τελευταία Θεομητορική ἐορτή καί εἶναι τό ἀποκορύφωμα τῆς δόξας της καί συνέπεια τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περί τῆς Θεοτόκου. Εἶναι χαρακτηριστικός ὁ λόγος τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου Κύπρου ὅτι «ἦς ὁ τόκος παράδοξος, ἡ γέννησις ὑπέρ φύσιν καί ἔννοιαν καί τῷ κόσμῳ σωτήριος, ἡ κοίμησις ἐνδοξος καί ὄντως ἱερά καί πανεύφημος»¹.

Μελετώντας τήν ἐξέλιξη τῆς ἐορτῆς μέσα στήν ἱστορία, ὡς πρός τόν χρόνο τελέσεώς της καί ὡς πρός τό θεολογικό περιεχόμενό της μποροῦν νά ἐντοπισθοῦν τρία σημεῖα.

Τό πρῶτο, ὅτι ἀπό τίς ὑπάρχουσες ἱστορικές μαρτυρίες ἡ ἐορτή τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀνάγεται στό τέλος τοῦ 4^{ου}, ἀρχές τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰῶνος. Ἦδη ἀπό τόν 4^ο αἰῶνα ἄρχισε ἡ συζήτηση γιά τήν Χριστολογία, γιά τό τί εἶναι ὁ Χριστός σέ σχέση μέ τά ἄλλα Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος καί ἀργότερα ἔγινε συζήτηση γιά τό πῶς λειτουργοῦσαν οἱ δύο φύσεις, θεία καί

άνθρώπινη, στόν Χριστό. Ήταν φυσικό ό λόγος γιά τόν Χριστό νά προχωρήση και στην Μητέρα Του.

Έτσι, στην αρχή καθιερώθηκε ή έορτή τής Θεοτόκου νά χαρακτηρίζεται ως «μνήμη τής Μαρίας» και θεωρείτο ως γενέθλια ήμέρα, σύμφωνα μέ τίς έορτές τών Μαρτύρων και γενικότερα τών Αγίων, αφού ή ήμέρα τής έξόδου τους από τήν ζωή αυτή θεωρείτο ως γενέθλια ήμέρα. Μέ τήν επίδραση τής έορτής τών Μαρτύρων, τών Όσίων και τών Άσκητών ή Θεοτόκος αναγνωρίζεται «ως ό Μέγας Μάρτυς τής ιστορίας».

Μέ τήν πάροδο του χρόνου ή έορτή αυτή άφομοιώθηκε μέ τήν έορτή τής Γεννήσεως του Χριστού και παραμένει ως έορτή «συνάξεως τής Θεοτόκου», πού έορτάζεται τήν δεύτερη ήμέρα τών Χριστουγέννων, σύμφωνα μέ τήν λειτουργική παράδοση ότι τήν δεύτερη ήμέρα μιās μεγάλης έορτής τιμάται ένα κεντρικό πρόσωπο πού συνδέεται μέ τήν συγκεκριμένη έορτή. Για παράδειγμα, μετά τήν έορτή τής Βαπτίσεως του Χριστού έορτάζουμε τήν «σύναξη του Τιμίου Προδρόμου» και μετά τήν έορτή τής Πεντηκοστής τιμάμε τό Άγιον Πνεύμα, τό όποιο κατήλθε στους Άποστόλους τήν ήμέρα τής Πεντηκοστής.

Έπειτα, ή έορτή τής «Μνήμης τής Μαρίας» έκτοπίζεται έπισημως μέ τήν καθιέρωση τής έορτής τής «Κοιμήσεως τής Θεοτόκου», τό έτος 460, και μάλιστα επί Αυτοκράτορος Μαυρικίου (582-602) περιεβλήθηκε μέ νομική ισχύ. Η έορτή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου συνδέθηκε μέ τήν έν σώματι μετάστασή της, αλλά και μέ τήν έορτή περί του κενού τάφου τής Θεοτόκου, γιά τόν όποιο πρώτη επίσημη μαρτυρία έχουμε επί Πατριάρχου Ίεροσολύμων Ίουβενάλιου.

Έτσι, ή αρχική έορτή τής «Μνήμης τής Μαρίας» εξελίχθηκε σέ έορτή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου, πού είχε τό περιεχόμενο τής «γενεθλίου ήμέρας» της.

Κατ' άλλη πρόσφατη άνάλυση ή ύπαρξη τής έορτής τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου, ως έορτής «πρωτογενούς Θεομητορικού έορτολογικού ύλικού» συνδέεται μέ μιá τοποθεσία πού βρίσκεται τρία μίλια από τά Ίεροσόλυμα προς τήν Βηθλεέμ, πού λέγεται «Κάθισμα», όπου σύμφωνα μέ τήν άπόκρυφη παράδοση ξεκουράσθηκε ή Παναγία πηγαίνοντας στην Βηθλεέμ, όπου γέννησε τόν Χριστό. Ο Αυτοκράτορας Μαρκιανός (450-457) έκτισε στην Γεθσημανή Ναό προς τιμήν τής Θεοτόκου, και τό 460, τρία έτη μετά τόν θάνατο του αυτοκράτορα, καθιερώθηκε γιά πρώτη φορά στόν Ναό αυτό τήν 15^η Αυγούστου ό έορτασμός τής Κοιμήσεως

τῆς Θεοτόκου καί ἐκτοπίσθηκε ἡ παλαιά Θεομητορική ἐορτή τοῦ «Καθίσματος». Ἐπί αὐτοκράτορος Μαυρικίου ἡ ἐορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου περιβλήθηκε μέ νομική ἰσχύ².

Τό δεύτερο σημεῖο εἶναι ἡ ἐμφάνιση ὁμιλιῶν τῶν Πατέρων στήν Παναγία, κυρίως ἕνεκα τῶν αἱρέσεων πού ἐμφανίζονταν γύρω ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί κατ' ἀκολουθία καί τῆς Θεοτόκου, ἀλλά καί τῆς καθιερώσεως τῶν ἐορτῶν πρός τιμὴν τῆς Θεοτόκου.

Πρῶτος ἦταν ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος Κύπρου, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ὁμιλίες, ἀντιμετωπίζοντας τήν ὑποτίμηση τῆς παρθενίας τῆς Θεοτόκου καί τήν ἀπόδοση σέ αὐτήν τιμῶν ὡς θεᾶς, ἀπό ἀντίστοιχους αἱρετικούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐπειτα, ὁμιλίες γιά τήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου ἔγραψαν ὁ ἅγιος Μόδεστος Ἱεροσολύμων, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης, ὁ ἅγιος Γερμανός, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καί ἄλλοι μεταγενέστεροι, ὅπως ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Τό τρίτο σημεῖο εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς θεολογίας περί τῆς Θεοτόκου, ἀνάλογα μέ τήν ἐμφάνιση τῶν αἱρετικῶν. Στήν ἀρχή ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, Ἐπίσκοπος Κύπρου, θεωρεῖ ὅτι τά τέλη τῆς Θεοτόκου καλύπτονται ἀπό ἕνα θαυμάσιο γεγονός· ἡ Ἁγία Γραφή τά ἀποσιωπᾷ «διά τό ὑπερβάλλον τοῦ θαύματος, ἵνα μή εἰς ἐκπληξιν ἀγάγη τήν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων... ἵνα μή τις ὑπονοίᾳ γένηται περί αὐτῆς σαρκικῶν πραγμάτων». Ἡ Παναγία ἦταν ἕνα πανίερο πρόσωπο καί ἀπό σεβασμό ἀπέφευγαν νά τό πλησιάσουν καί νά τό ἐρμηνεύσουν.

Γενικά, οἱ βασικές θεολογικές ἀρχές πού συνδέονται μέ τήν κοίμηση τῆς Θεοτόκου εἶναι τρεῖς.

Ἡ πρώτη θεολογική ἀρχή εἶναι ὅτι ἡ Θεοτόκος ὑπέστη φυσικό θάνατο, δηλαδή ἡ ψυχὴ τῆς χωρίσθηκε ἀπό τό σῶμα, ἡ ψυχὴ τῆς παραδόθηκε στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί τό σῶμα τῆς τέθηκε στό μνήμα. Ὁ ἅγιος Μόδεστος Ἱεροσολύμων λέγει: «εἰς χεῖρας αὐτοῦ παραθεμένη τήν παμμακάριστον αὐτῆς καί παναγίαν ψυχὴν... καί δεῖται κηδείας ὑπὸ ἱερωτάτων χειρῶν τό πανένδοξον καί ζωοδόχον σῶμα αὐτῆς». Αὐτὴ ἡ διδασκαλία εἶναι συνέπεια τοῦ ὅτι ἡ Θεοτόκος ἦταν φυσικός ἄνθρωπος, δέν διέφερε κατὰ τήν φύση ἀπό μᾶς, εἶχε ὁμοούσια μέ μᾶς ἀνθρώπινη φύση, δηλαδή δέν ἦταν ὑπεράνθρωπος. Γεννήθηκε ἀπό τήν μητέρα τῆς Ἄννα, κατὰ τόν τρόπο τῶν ἀνθρώπων, ἐκ σπέρματος τοῦ Ἰωακείμ καί γι' αὐτό ἔπρεπε νά πεθάνη. Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν δεχόμαστε τό δόγμα τῶν Λατίνων περί τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου,

ώς απαλλαγμένης από τό προπατορικό άμάρτημα, πράγμα πού τήν ξεχωρίζει από τό ανθρώπινο γένος. Έτσι, από τόν θάνατο διέρχονται όλοι οί άνθρωποι, δίκαιοι και άδικοι, μέ τήν διαφορά ότι οί άγιοι ζοϋν «έν χειρί Θεοϋ».

Η δεύτερη θεολογική άρχή τῶν Πατέρων πού συνδέεται μέ τήν έορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου είναι ότι τό σῶμα τῆς Θεοτόκου, πού τέθηκε στόν τάφο, δέν υπέστη διαφθορά λόγω τῆς αδιαφθόρου παρθενίας τῆς. Η αδιάφθορη κύηση συνδέεται στενότατα μέ τήν αδιάφθορη κοιμήση. Ο άγιος Ίωάννης ο Δαμασκηνός γράφει: «Ής γάρ τικτούσης αλώβητος ή παρθενία μεμένηκε, ταύτης μεθισταμένης αδιάλυτον τό σῶμα πεφύλακται». Αυτό δέν σημαίνει ότι ή Θεοτόκος εξαιρείται από τόν θάνατο, αφού ή ψυχή χωρίσθηκε από τό σῶμα, αλλά ότι νικήθηκαν «οί νόμοι τῆς φύσεως», όπως νικήθηκαν οί νόμοι τῆς φύσεως κατά τήν σύλληψη, κυοφορία και γέννηση τοϋ Υίου τῆς.

Η τρίτη θεολογική άρχή τῆς έορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Ύπεραγίας Θεοτόκου, πού συναντάμε στην διδασκαλία τῶν Πατέρων, είναι ότι τό σῶμα τῆς Θεομήτορος πού τέθηκε στόν τάφο «ζωοποιήθηκε» από τόν Θεό, δηλαδή ή ψυχή τῆς ενώθηκε μέ τό σῶμα τῆς και ή Θεοτόκος έπήρθη στα οϋράνια, όπου συμμετέχει στην δόξα τοϋ Υίου και Θεοϋ τῆς.

Γιά νά τονισθῆ αϋτή ή άρχή χρησιμοποιήθηκε από τούς Πατέρες ο όρος μεταστάσις μέ τήν έννοια τῆς αναστάσεως τοϋ σώματός τῆς, τῆς αναλήψεώς τῆς στους οϋρανοϋς και τῆς εισόδου τῆς στόν Παράδεισο. Η άνάσταση τῆς Θεοτόκου και μετάστασή τῆς στους οϋρανοϋς διδάσκεται από πολλούς Πατέρες, εισηχθη δέ αϋτή ή θεολογία και στα τροπάρια τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται για τήν διαφορά μεταξύ τῶν άγιων και τῆς Θεοτόκου. Οί άγιοι μετά τήν έξοδο τῆς ψυχῆς τους από τό σῶμα προαπολαμβάνουν τόν Παράδεισο, αλλά αναμένουν και τήν άνάσταση τῶν σωμάτων τους, κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοϋ Χριστοϋ, ενώ ή Θεοτόκος απολαμβάνει από τώρα αϋτήν τήν έσχατολογική προσδοκία μέ τό σῶμα τῆς. Έτσι, κατά τούς Πατέρες, ή αφθαρσία τοϋ σώματος τῆς Θεοτόκου στόν τάφο και τίς τρεῖς ήμέρες, και ή άνάσταση τοϋ σώματός τῆς πρό τῆς κοινῆς αναστάσεως αποτελεῖ τό μόνον διάφορον «δούλων Θεοϋ και Μητρός» (άγιος Θεόδωρος Στουδίτης, άγιος Ίωάννης Δαμασκηνός).

Υπάρχουν πολλά χωρία τῶν Πατέρων πού υποστηρίζουν αϋτό τό γεγονός, μερικά δέ από αϋτά θά μνημονευθοϋν στην συνέχεια τῆς αναλύσεως αϋτῆς. Τό σημαντικό είναι ότι οί Πατέρες αναπτύσσουν αϋτήν τήν διδασκαλία μέσα στην πλούσια θεολογία περί τοϋ Χριστοϋ, ήτοι τῆς

ὀρθοδόξου Χριστολογίας, καί ὄχι σέ μιά «Μαριολατρεία», ὅπως παρατηρεῖται στήν δυτική θεολογία. Εἶναι χαρακτηριστικό ἓνα χωρίο τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης: «ἐφύμνιος θεολογία τῆς θεοτεροῦς ὠραιότητος».

Ἐπίσης, εἶναι σημαντικά μερικά χωρία τῶν ἁγίων Πατέρων γιά τό σῶμα τῆς Θεοτόκου καί γενικά γιά τό πανάγιο πρόσωπό της: Τό σῶμα τῆς Θεοτόκου εἶναι «ἡ ἀπαρχή τοῦ ἐν Χριστῷ θεοθέντος Ἀδαμιαίου φυράματος», «σῶμα ἐν ᾧ ἡ τελείωσις ἐπιτεύχθη» (ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης): «ἡ κιβωτός τοῦ ἁγιάσματος», «τό πανάγιον χώρημα τοῦ ἀχωρήτου Θεοῦ» (ἅγιος Μόδεστος Ἱεροσολύμων): «ὄλον ἅγιον, ὄλον ἁγνόν, ὄλον Θεοῦ κατοικητήριον» (ἅγιος Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως): «πανόλβιον καί ἀκήρατον», «ἱερόν καί πανάμωμον», «ἄχραντον καί πανακήρατον», «θεοδόχον καί ζωαρχικόν», «πανάγιον καί ἱερώτατον» (ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνός).

Ἡ θεολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περί τῆς μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου στούς οὐρανοῦς, μέ τήν ἔννοια τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματός της καί τῆς ἀναλήψεώς της στούς οὐρανοῦς, δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τό δόγμα τῶν Λατίνων περί μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου στούς οὐρανοῦς. Καί αὐτό γιατί οἱ Λατίνοι ἔχουν ἀποδεσμεύσει τήν διδασκαλία τους περί ἀναστάσεως τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου ἀπό τήν ὅλη χριστολογική διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί τήν συνέδεσαν μέ δύο ἄλλες αἰρετικές διδασκαλίες, ἤτοι περί τῆς «ἀσπίλου συλλήψεως» τῆς Θεοτόκου, ὅτι συνελήφθη χωρίς τό προπατορικό ἀμάρτημα, καί περί τῆς «συλλυτρώτριας», ὅτι συμμετεῖχε στόν πόνο τοῦ Χριστοῦ στόν Σταυρό καί συμμετεῖχε στήν λύτρωση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μαζί μέ τόν Χριστό. Ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία δέν ἀποδέχεται αὐτά τά δύο αἰρετικά δόγματα, γιατί ἀποκόπτουν τήν Παναγία ἀπό τό ἀνθρώπινο γένος, τήν θεωροῦν ὡς κάτι ὑπεράνθρωπο, πράγμα πού δέν εὐχαριστεῖ τήν Θεοτόκο, καί τήν ἐξομοιώνουν μέ τόν Χριστό.

Ἐπομένως, ἡ ἑορτή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔχει μιά ἐξέλιξη καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιμετωπίζοντας τούς αἰρετικούς, ἐξέφρασαν τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως, ὅτι ἡ Παναγία, ἐπειδή εἶχε θνητή καί παθητή ἀνθρώπινη φύση, πέθανε, τό σῶμα γιά τρεῖς ἡμέρες παρέμεινε στόν τάφο ἀδιάφθορο καί στήν συνέχεια ἀναστήθηκε, καί ἔτσι ἡ Θεοτόκος ἀναλήφθηκε στούς οὐρανοῦς καί αὐτό εἶναι τό ἐννοιολογικό νόημα τῆς μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου στούς οὐρανοῦς.

Ὅλα αὐτά θά ἀναπτυχθοῦν εὐρύτερα στήν συνέχεια ...